

DE MUNTKLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 37 -

januari-februari-maart 2003

5 sols 1643A Louis XIII, door Varin

Vz. Gelauwerde en gedrapeerde buste naar rechts, errond: LVDOVICVS·XIII·D(EI)·G(RATIA)·FR(ANCORVM)·ET·NAV(ARRÆ)·REX (Louis XIII bij de gratie Gods koning van Frankrijk en Navarra)

Kz. Gekroond wapenschild van Frankrijk met drie lelies; errond: ·SIT·NOMEN·DOMINI· ·BENEDICTVM·1643 (De naam van de heer zij gezegend). Onder het schild het muntteken A van het atelier van Parijs.

Zilver 917 ‰, Ø 27 mm, 6,8 g, 1.582.150 ex.

LOUIS XIII

Het enige dat wij Belgen over het algemeen over Lodewijk XIII weten te vertellen is gewoonlijk dat het de voorganger was van Lodewijk XIV. Het is nochtans een vorst die getuige geweest is van een stuk bewogen geschiedenis van Frankrijk.

Louis XIII werd geboren te Fontainebleau op 27 september 1602. Het werd een moeilijke geboorte, die er misschien de oorzaak van was dat zijn moeder, Maria de Medicis, nooit van hem hield. Hij had een zeer ongelukkige jeugd; het was een timide onaantrekkelijke jongen. Zijn vader, Henri IV, probeerde er de verlegenheid uit te ranselen en zijn moeder ging er met Italiaans temperament elke morgen met de zweep op los. Hij groeide op als een neurotisch, argwanend, in zichzelf gekeerd, stamelend kind. Toen zijn vader vermoord werd was hij maar pas 8 jaar oud. Zijn moeder werd regentes. Louis XIII werd naar aloud gebruik in Reims gekroond in 1610. Dit moet een verschrikkelijke gebeurtenis geweest zijn voor het kind.

Verantwoordelijke uitgever : L. VERBIST, Berkelei 31, 2860 SINT-KATELIJNE-WAVER

Afgifte Kantoor Gent X P209161

Het was een oud volksgeloof dat de koning de macht had door handoplegging scrofulose te genezen, dit is een klierziekte vooral gekenmerkt door chronische infecties van de lymfeklieren. Dit is ook de oorzaak dat ook aan munten met de afbeelding van de koning een genezende kracht werd toegeschreven. De kleine jongen moest drie dagen na zijn kroning niet minder dan 900 zieken de handen opleggen.

Maria de Medicis was een domme vrouw, die er echter van overtuigd was dat ze Frankrijk zou kunnen regeren. In feite werd het rijk geregeerd door haar favoriet Concino Concini, een Italiaans avonturier en zijn vrouw. Concini bracht het van niets tot markgraaf – hij werd marquis d’Ancre – en maarschalk, al had hij nog nooit een veldslag van ver of van kortbij meegemaakt. Daar de nieuwbakken markies er meer op belust was zich te verrijken dan zich met het staatsbelang in te laten, gingen de zaken in Frankrijk zeer slecht. De protestanten, in Frankrijk hugenoten genaamd, maakten gebruik van de zwakheid van het regime om in opstand te komen. Maria de Medicis betaalde hen echter een enorme som geld om rustig te blijven. Er was echter ook de hoge adel, die meende dat de koningen te veel macht hadden en dat het er nu maar opnieuw wat feodaler moest aan toe gaan.

Tijdens de vergadering van de Staten Generaal (vertegenwoordigers van de geestelijkheid, de adel en de burgers) liet een jonge bisschop zich opmerken door zijn briljante uiteenzettingen en door zijn complimentjes aan het adres van de regentes: Richelieu. Louis XIII, intussen 13 jaar geworden zat er maar bleekjes bij. Er brak weer een opstand uit, ditmaal georganiseerd door de hoge adel, onder de leiding van Condé. Die liet zich echter omkopen tegen 1.500.000 livres en hij had vroeger reeds 4.500.000 livres gekregen om zoet te blijven. Daarbij moesten nog 6.000.000 livres verdeeld worden onder zijn volgelingen.

In 1615 werd Louis XIII uitgehuwelijkt aan de infante van Spanje, Anna van Oostenrijk. Er werden twee huwelijken gesloten om de banden met Spanje wat nauwer aan te trekken, want de Franse prinses Elisabeth huwde tegelijkertijd met de toekomstige Philips IV. De bruid van Louis XIII was 13. Van zijn eerste huwelijksnacht hield hij zijn leven lang een afkeer van seksueel contact over. Toen Louis 15 was kreeg hij, in het bijzijn van het hof, nog oorvegen van zijn moeder. Hij was een verwoed jager. Hij had geen enkele vriend tot hij kennismaakte met Albert de Luynes, een valkenier van kleine adel uit de Provence, weinig intelligent maar een sympathiek en eenvoudig man, waarmee de koning tijdens zijn lange jachtpartijen kon praten.

Intussen waren alle ministers van Henri IV door Concini, alias Ancre, de laan uitgestuurd en overall werden obscene liedjes over de regentes gezongen. De jonge koning maakte een zware depressie door ten gevolge van de manier waarop Ancre hem aan het hof behandelde. Het was tenslotte de Luynes, de valkenier, die een complot beraamde en Ancre ten val bracht. Ancre werd neergeschoten, en het volk groef zijn lijk op dat op de Pont-Neuf werd in stukken getrokken. Zijn vrouw werd later als heks verbrand op de Place de Grève.

De Luynes was nu de nieuwe sterke man in Frankrijk doch hij had al evenmin als d’Ancre enig benul van regeren. Hij werd wel hertog en zijn twee broers werden respectievelijk hertogen van Chaulnes en Piney-Luxemburg. De koningin-moeder werd verbannen naar Blois, waaruit ze door middel van een katrol ontsnapte en zich met haar aanhangers in de burcht van Angers verschanste. De Luynes wilde geen geweld gebruiken, hij verkoos te onderhandelen. Maria werd gouvernante van Anjou. In de zomer van 1620 waren er weer rebellerende legers op de been in Rouen en Poitiers. Luynes wist weer niet wat aan te vangen doch onverwacht nam Louis XIII zelf het initiatief en hij leidde zijn legertje naar Poitiers. De rebellen vluchtten; dit

eerste succes gaf Louis wat meer moed en hij trok naar Caen dat zich overgaf. Het ging dan zuidwaarts naar Anjou met 12.000 man. Het leger van zijn moeder telde maar 4.000 man zodat hij gemakkelijk de overhand haalde (700 doden). Weer kwam er een verzoening met mama de Medicis, die gouvernante van Anjou mocht blijven. Intussen toonde de Luynes zich hopeloos incompetent tijdens het beleg van Montauban, dat hij moest opgeven. Charles de Luynes stierf in 1621 zonder aan het land grote diensten te hebben bewezen, zij het dan dat een van zijn nazaten in de 19de eeuw, hertog Honoré de Luynes een van de grootste numismaten van zijn tijd werd, specialist van Griekse munten.

In 1622 was er weer maar eens een opstand van de hugenoten. Ze hadden zich verschanst op het Ile de Riez, een versterking op de westkust die alleen bij laagtij met droge voeten kon bereikt worden. De koning reed 's nachts aan het hoofd van zijn troepen door het water en overviel onverhoeds de duc de Soubise, die 4.000 man verloor. In de volgende maanden volgde een gruwelijke campagne in een blakend hete zomer waarin een hele reeks hugenotenvestingen werden belegerd en opgeblazen. In Toulouse werd de koning ziek en bij moest op een draagberrie vervoerd worden. Hij herstelde langzaam maar hij ging toch in Marseille naar een corrida kijken. In die tijd moest men echt over een stalen gezondheid beschikken om de behandelingen van de geneesheren te overleven. In één jaar tijd kreeg de koning maar liefst 47 aderlatingen en werd 212 maal gepurgeerd, waarvan hij toch chronische ingewandenstoornissen overhield.

Intussen was Louis XIII twintig geworden en iets evenwichtiger. Hij had een grote afschuw van luxe en van het hofleven en een verheven idee van het koningschap. Hij hield van schrijnwerkerij en hij bewerkte zijn eigen tuin en zijn erwten werden op de markt van Parijs verkocht.

Hij was zeer godsvruchtig op het puriteinse af. Hij hield van baden en was zeer rein wat zijn kleding betreft, wat zeer uitzonderlijk was voor die tijd. Hij hield van ballet, schreef er zelfs een paar en hij danste er bij gelegenheid wel in mee. Hij hield veel van zijn vrouw doch de Spaanse ambassadeur beschouwde het uitblijven van een troonopvolger als een belediging van de Spaanse eer. Zijn moeder, die door de tussenkomst van Richelieu terug aan het hof was, overtuigde de koning als tegenprestatie de jonge bisschop tot kardinaal te benoemen. Richelieu werd de nieuwe sterke man van Frankrijk en ditmaal was het wel een competente. Hij zette de strijd tegen de protestanten voort, niet omdat hij zo onverdraagzaam was doch de hugenoten betekenden een constante bedreiging voor het voortbestaan van de staat en het koningschap. Ditmaal hadden de protestanten zich verschanst in La Rochelle. In juli 1627 ving dan het vreselijke beleg van deze stad aan. Richelieu liep er zelf rond met een verguld borstpantser over zijn kardinaalskleren. De stad werd verdedigd door de hertogin de Rohan gesteund door 8 fanatieke dominees. De stad werd uitgehongerd en de hertogin kookte soep van haar lederen zetel. In één dag stierven er 400 man van honger. De stad gaf zich slechts over in oktober 1628. Vol medelijden met de overlevenden liet Louis XIII grote hoeveelheden eten aanrukken, waarna er nog een honderdtal inwoners stierven door zich te overeten.

In 1630 werd de koning zwaar ziek en moeder Maria, actief als steeds maakte van de gelegenheid gebruik om te proberen de koning te overtuigen Richelieu aan de dijk te zetten. Louis koos echter voor zijn kardinaal en Maria de Medicis werd naar Compiègne verbannen, van waaruit ze naar de Spaanse Nederlanden vluchtte, waar ze een tiental jaren later in ballingschap zou sterven. Louis XIII had niet alleen last van zijn moeder; zijn broer Gaston, hertog van Orleans en vermoedelijk troonopvolger,

vermits Louis XIII (nog) geen kinderen had, bezorgde hem eveneens heel wat last. Hij viel het land binnen met een leger, doch hij werd verslagen en vluchtte naar zijn moeder.

Louis XIII had zich intussen een eenvoudig jachtpaviljoen in een afgelegen dorpje in de omgeving van Parijs laten bouwen, dat Versailles heette, om ver van het hofleven van de hoofdstad verwijderd te zijn. Intussen had Louis XIII zijn leger in aantal verdubbeld en werd er een vloot gebouwd, die eigenaardig genoeg onder het opperbevel stond van de aartsbisschop van Bordeaux.

In 1635 verklaarde Louis XIII de oorlog aan Spanje. Een Franse heraut vergezeld van een trompetter reed Brussel binnen en las de oorlogsverklaring op de Grote Markt van Brussel. In het begin haalden de Spanjaarden eerder de overhand. Op een bepaald moment stonden ze zelfs voor de zwak verdedigde muren van Parijs. Louis weigerde tegen het oordeel van zijn raad in de stad prijs te geven. De Parijzenaars bewapenden zich en deden de kansen keren. In 1637 begon Frankrijk aan de Spaanse grenzen te knagen. Richelieu was regelmatig het doelwit van aanslagen en complotten. Terwijl hij aan de macht was werden er niet minder dan 26 mensen onthoofd wegens complot tegen de kardinaal. Gedurende een viertal jaren spioneerde de koningin zelf voor Spanje. Een van haar boodschappers werd zelfs eens onderschept. Louis betrouwde zijn koningin voor geen haar en hij nam ook meer en meer afstand van haar. Maar op een dag was hij een oude vriendin gaan bezoeken die in Parijs in het klooster was getreden. 's Avonds brak er echter zo een verschrikkelijke storm los zodat hij niet naar St.-Maur kon terugkeren, zodoende was hij verplicht de nacht door te brengen in Parijs met het gevolg dat er na drieëntwintig jaar huwelijk een troonopvolger geboren werd; er kwam zelfs nog een tweede zoon, Philippe.

Richelieu stierf in 1642 en Louis was ook stervende. Toen hij zijn zoontje nog eens wilde zien en hem vroeg hoe hij heette antwoordde deze "Louis XIV mon papa". Louis XIII stierf op 14 mei 1643. Louis XIII was nog maar amper koud of een groot Spaans leger viel het land binnen dat echter door de jonge duc d'Enghien in de pan werd gehakt te Rocroi (8.000 doden) wat het einde betekende van de beroemde Spaanse infanterie. De "eeuw" van Louis XIV kon beginnen.

DE MUNT

Gedurende het grootste deel van zijn regering zette Louis XIII het muntsysteem van zijn vader Henri IV voort. Het was een zeer moeilijke taak om de munt te saneren gezien de grote oorlogsuitgaven en de stijgende kosten van de hofhouding. Op 7 januari 1634 stelde de munt van Parijs een lijst op van problemen die dienden opgelost te worden. Er circuleerden in Frankrijk grote hoeveelheden slechte buitenlandse munt, terwijl de betere Franse munten werden geëxporteerd volgens de wet van Gresham, die zegt dat de goede munt door de slechte munt uit de circulatie wordt verdrongen. De formulering van die wet door de Engelse econoom was op dat ogenblik al een eeuw oud. Om de uitvoer van Frans geld tegen te gaan werd de goudprijs opgetrokken en, onder invloed van Jean Varin en Nicolas Briot werden op 31 maart 1640 drie geheel nieuwe munttypen gecreëerd die zijn naam dragen: de halve louis, die 5 livres waard was, de louis van 10 livres en de dubbele louis van 20 livres. De stukken werden perfect met de schroefpers geslagen en hebben zeer nauwkeurig hun gewicht, zodat de handelaars niet verplicht waren telkens alle stukken te wegen. Er werd eveneens een reeks zilverstukken geslagen die tegenover het goud stonden als 13 tegen 1. Daarbij kwamen nog pasmunten in biljoen, die onbeperkt ter betaling dienden aanvaard te worden.

JEAN VARIN

De hier besproken munt werd gegraveerd door Jean Varin of Warin. Het is deze graveur die de Franse muntkunst tot een onovertroffen hoogtepunt heeft gebracht.

Over zijn geboorteplaats en jeugd is weinig bekend en hij hield er blijkbaar ook niet zoveel van dat het bekend raakte. Er wordt wel eens beweerd dat Jean Varin een Luikenaar zou geweest zijn. Er bestaat inderdaad een officieel stuk waarin hij dat zelf ook beweert. Anderzijds zijn er in de Luikse archieven sporen van een muntgraveur van de munt van Bouillon die die naam draagt. En toch blijkt dit onjuist te zijn. De Luikse munter blijkt een andere Jean Varin te zijn en de bewering van Jean Varin zelf is waarschijnlijk ingegeven door het feit dat hij liever niet verklaarde dat hij te Sedan geboren was, want deze stad was een bolwerk van het protestantisme en hij had zich moeten bekeren tot het katholicisme om zijn post op de munt te kunnen bekleden.

Hij is dus waarschijnlijk te Sedan geboren rond 1604, als zoon van een edelsmid. In Sedan was er destijds een grote productie van gewone rekenpenningen voor populair gebruik zoals in Nuremberg. Daar leerde hij waarschijnlijk de stiel bij een van de fabrikanten. Dan ging hij in dienst bij de graaf van Rochefort die munt sloeg in Cugnon en Rochefort. Waarschijnlijk was het Varin die de mooie rijksdaalders van de graaf, gedateerd tussen 1623 tot 1625, graveerde. Hij werd waarschijnlijk meester in het vak te Luik rond 1623. In 1625 kwam hij te Parijs aan. Olivier Renè, de meester van het atelier van het Louvre (atelier du Moulin) werd in 1629 vermoord. Het ambt ging van vader op zoon over doch de zoon was minderjarig en Jean Varin kocht het ambt. Hij huwde ook de weduwe van zijn voorganger, waarschijnlijk om zijn positie te versterken. Er ontstond een scherpe naijver tussen zijn atelier, uitgerust met schroefpersen en het atelier van de munt, waar nog met de hand werd geslagen. Er volgde een hele reeks processen en hij werd eveneens beschuldigd van valsmunterij. Er heeft een vonnis bestaan waarin zijn broer en zijn vader ter dood veroordeeld werden wegens valsmunterij en hijzelf verbannen voor vijf jaar. Deze documenten zijn echter vernietigd zodat de juiste toedracht van de zaak waarschijnlijk onbekend zal blijven. Drie jaar later was er een vonnis van de Raad van State, die de veroordeling van Jean Varin ongedaan maakte. Blijkbaar is hij ook nooit in ballingschap vertrokken ten gevolge van het eerste vonnis.

*Jean Varin toont een medaille aan de jonge Louis XIV;
schilderij toegeschreven aan François Lemaire; Musée de la Monnaie, Parijs.*

In 1642 werd hij graveur-generaal van de muntateliers van Frankrijk. Hij kwam ook in conflict met het Munthof, dat verontrust werd door zijn grote macht. De definitieve doorbraak kwam dan in 1665 met zijn benoeming tot lid van de Académie royale de Peinture et de Sculpture. Door zijn kunde en doorzettingsvermogen bewerkte Varin de triomf van de schroefpers in Frankrijk. Rond 1660 werd het muntatelier van Parijs ook uitgerust met schroefpersen terwijl het atelier van het Louvre enkel nog diende voor het vervaardigen van medailles. Jean Varin stierf als een rijk man op 26 augustus 1672, bezitter van verschillende huizen, van schilderijen, waaronder een Rubens en een Breughel. Op de bovenstaande schilderij zien we hem hoe hij aan de jonge Louis XIV les geeft in numismatiek.

H. Dewit